

Asia: Lastensuojelun Keskusliiton, Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Pelastakaa Lasten ja Väestöliiton lausunto Valtakunnalliseen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan (VANUPO) vuosille 2017-2019.

VANUPO -ohjelman tavoitteena on sovittaa yhteen nuorten kasvu- ja elinolojen kannalta keskeiset ministeriöiden määrittelemät tavoitteet ja toimenpiteet nuorisolain 2 §¹ toteutumiseksi ohjelmakaudella 2017-2019.

Lapsi- ja perhejärjestöjen mielestä ohjelmassa onnistunutta on se, että sen tavoitteet ja toimenpiteet sekä kohderyhmä ovat selkeitä sekä lainsäädännöllinen perusta, yhteys hallitusohjelmaan ja aikataulutukset antavat mahdollisuuden rajattuun toteutukseen.

Järjestöt ovat tyytyväisiä myös siihen, että nuorten harrastustoiminnan samoin kuin mielenterveyskuntoutujien ja syrjäytymisriskin uhan alla olevien nuorten tukeminen ovat osa ohjelman tavoitteita. Mielestämme ohjelma toimii myös hyvänä pohjana nuorten harrastamista edistävien järjestöjen tukemiseen.

Koska ohjelma on ainoastaan kaksivuotinen, katsomme tarpeelliseksi korostaa lausunnossamme asioita, joita näemme oleelliseksi VANUPO:n valmistelussa ja toimeenpanossa tulevaisuudessa. Toivomme, että tämä edesauttaa muodostamaan lyhyen- ja pitkäjänteisen visiota siitä, miten lasten ja nuorten oikeudet ja hyvinvointi edistyvät Suomessa pitkäjänteisesti.

Mielestämme ohjelman puutteena on se, ettei siinä kuvata toimenpiteiden tasolla tarpeeksi johdonmukaista yhteyttä muihin lasten ja nuorten oikeuksiin ja hyvinvointia edistäviin hallituksen kärkihankkeisiin ja ohjelmiin eikä niihin ihmisoikeuksiin ja yhdenvertaisuutta edistäviin instrumentteihin, joiden tulisi olla ohjelman laajempi toimeenpanoa ohjaava viitekehys.

Järjestöt kantavat myös huolta siitä, ovatko ohjelman tavoitteet realistisesti linjassa sille kaavailtujen resurssien kanssa. Siksi ehdotamme, että ohjelman tavoitteiden ja seurannan osio laaditaan huolellisesti.

Ohjelmassa todetaan nuorisotyön ja -politiikan koskevan ensisijaisesti 13-29-vuotiaita lapsia ja nuoria. Nuorisolaki toisaalta koskee 0-29 -vuotiaita. VANUPO:n myötä opetus- ja kulttuuriministeriö koordinoi nuorisotyön ja -politiikan virkamiesverkoston toimintaa. Epäselväksi kuitenkin jää, miten tämä suhteutuu muuhun lapsi- ja perhepolitiikan koordinaatioon valtioneuvostossa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on kuitenkin edellyttänyt Suomen valtiolta lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikan parempaa yhteensovittamista lapsen oikeuksien edistämiseksi.

¹ 2 §

1) edistää nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa;

2) tukea nuorten kasvua, itsenäistymistä, yhteisöllisyyttä sekä niihin liittyvää tietojen ja taitojen oppimista;

3) tukea nuorten harrastamista ja toimintaa kansalaisyhteiskunnassa;

4) edistää nuorten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä oikeuksien toteutumista; sekä

5) parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja.

Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat:

1) yhteisvastuu, kulttuurien moninaisuus ja kansainvälisyys;

2) kestävä kehitys, terveet elämäntavat sekä ympäristön ja elämän kunnioittaminen;

3) monialainen yhteistyö.

1. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) ja VANUPO:n tavoitteiden tulee olla yhteneviä

Lapsi- ja perhejärjestöjen kanta on, että VANUPO:ssa tulisi yksityiskohtaisemmin huomioida sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetus- ja kulttuuriministeriön ohjaaman Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) painopisteet.

Ehdotamme myös, että tulevaisuudessa nuorisotyö ja -politiikka sovitetaan paremmin sosiaali- ja terveyssektorin työhön. Tämä on entistäkin tärkeämpää, mikäli maakunta- ja SOTE-uudistus toteutuvat kaavailusti, jolloin vastuu varhaiskasvatuksesta, nuorisotyöstä ja opetuksesta jää kuntiin.

LAPEn tavoitteena on sovittaa yhteen kaikki lasten, nuorten ja perheiden palvelut lapsi- ja perhelähtöiseksi palvelujen kokonaisuudeksi. Ohjelma kattaa myös oikea-aikaisen palveluiden saatavuuden, jolloin otetaan huomioon kaikille yhteiset ja yleiset ennaltaehkäisevät palvelut sekä varhaisen tuen ja hoidon muodot. LAPE -ohjelman tavoitteena on myös erilaisten lasten ja nuorten sekä monimuotoisten perheiden yhdenvertaisuuden edistäminen sekä eriarvoisuuden vähentäminen.

LAPE -ohjelmassa keskitytään myös lasten, nuorten ja perheiden omien voimavarojen, elämänhallinnan sekä osallisuuden ja kohdatuksi tulemisen vahvistamiseen. Muutostyö on jo käynnistynyt kunnissa ja itsehallintoalueilla.

Keskeistä on sillanrakentaminen kunnan ja tulevan maakunnan eli sivistyksen ja SOTEn palveluiden sekä lisäksi järjestöjen ja seurakuntien tarjoaman tuen välillä. Siltaa rakennetaan myös ammattilaisten sekä lasten, nuorten ja heidän vanhempiansa välillä.

Myös VANUPO:ssa voisi vielä vahvemmin tulla esille uuden toimintaympäristön ennakointi niin, että lapsen ja nuoren kannalta palvelut toimivat. Ohjaamotoiminta on mainittu, mutta myös oppilas- ja opiskelijahuollossa vastaava sillanrakentaminen on välttämätöntä ja sitä tehdäänkin osana LAPE-muutosohjelmaa.

2. Kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman ja VANUPO:n yhteyttä on vahvistettava lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden ja oikeuksien toteuttamiseksi

Oikeusministeriön järjestyksessään toinen kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma, joka kattaa vuodet 2017-2019, valmistui keväällä 2017. Myös se linkittyy läheisesti hallitusohjelman tavoitteisiin.

Ohjelman oikeudellisen perustan muodostavat perustuslaissa turvatut perusoikeudet, Suomen ratifioimat kansainväliset ja alueelliset ihmisoikeussopimukset sekä Euroopan unionin perusoikeuskirja.

Perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman painopistealueiksi on valittu perus- ja ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus, yhdenvertaisuus, itsemääräämisoikeus sekä perusoikeudet ja digitalisaatio. Ohjelma tavoittelee VANUPO:n lailla koordinoitua yhteistyötä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi yli ministeriöiden toimialarajojen.

Vaikka kansallisessa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa on omat puutteensa, sen painopisteitä tulisi lapsi- ja perhejärjestöjen mielestä silti sovittaa yhteen VANUPO:n tavoitteiden kanssa esimerkiksi niiltä osin kuin mitä nuorisolain 2 §:ssä säädetään nuorten yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon sekä oikeuksien toteutumiseen liittyen.

Synergian varmistaminen näiden kahden ohjelman välillä vahvistaa systemaattisesti ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteita, joiden yhteys perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan jää toteutuksen suhteen nykyisessä luonnoksessa epäselväksi.

3. VANUPOa on toteutettava osana YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoa

Ohjelmasta ei käy ilmi, miten sen tavoitteet ohjautuvat YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta ja lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamista suosituksista. Lapsi- ja perhejärjestöt korostavat siksi, että ohjelman tulisi omilta tavoitteiltaan olla johdonmukainen osa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen, sen lisäpöytäkirjojen ja yleiskommenttien toimeenpanoa.

Ohjelma painottaa vahvasti lasten ja nuorten osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä kykyä ja edellytyksiä toimia yhteiskunnassa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja sen yleiskommentti² asettavat selkeän viitekehyksen lasten ja nuorten osallisuuden edistämiseksi laajasti ja johdonmukaisesti osana osallisuutta edistävän toimintakulttuurin ja palveluiden kehittämistä kunnissa, maakunnissa ja valtakunnallisesti.

VANUPON tämänhetkisessä versiossa ei lapsi- ja perhejärjestöjen mielestä tarpeeksi korostu osallisuuden ja yhdenvertaisuuden läpileikkaavuus. Järjestöjen näkökulmasta osallisuutta edistävän osaamiskeskuksen riskinä on se, ettei osallisuuden edistäminen toteudu poikkileikkaavasti. Lasten ja nuorten osallistumisessa tulee edistää monimuotoisuutta ja monipuolisuutta niin että edustuksellisen osallistumisen rinnalle ja tueksi saadaan konkreettista vaikuttamista lasten ja nuorten tärkeisiin palveluihin sekä kunnassa että maakunnassa. Lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminta on tästä hyvä esimerkki. Myös lasten ja nuorten oikeusturvakeinojen edistäminen tulee nähdä osana osallisuuden kokonaisuutta, mikä on myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kolmannen lisäpöytäkirjan velvoite Suomen valtiolle.

Lapsi- ja perhejärjestöjen kanta on, että osallisuutta tulisi syventää kattamaan koko ohjelman toimeenpanoa. Lisäksi lasten ja nuorten asiakasosallisuutta tulisi kehittää niin kunnissa, maakunnissa kuin valtakunnallisesti, jolloin edustuksellisten rakenteiden lisäksi kuultaisiin lapsia ja lapsiryhmiä laaja-alaisesti hyödyntäen vielä paremmin kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä ja ehdotuksia esimerkiksi lastensuojelu- ja mielenterveyspalveluissa.

Näkemyksemme on, että nuorten osallisuus ei toteudu pelkästään osallistavien edustuksellisten rakenteiden kuten esimerkiksi nuorisovaltuustojen toiminnan kautta, vaan sen tulisi olla osa lapsia ja nuoria huomioivaa paikallista, maakunnallista ja valtakunnallista asenne- ja toimintakulttuuria.

4. Nuoria koskevien kestävän kehityksen tavoitteiden on oltava johdonmukainen osa VANUPOa

Yhdistyneiden kansakuntien kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030 astui voimaan vuoden 2016 alussa. Toimintaohjelmaan sisältyy 17 kestävän kehityksen tavoitetta ja 169 alatavoitetta, jotka tulee saavuttaa vuoteen 2030 mennessä.

Valtioneuvoston selonteossa kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta tavoitteena on kestävän kehityksen tavoitteiden edistäminen poikkihallinnollisesti, pitkäjänteisesti, osallistavasti ja johdonmukaisin politiikkaperiaattein (politiikkajohdonmukaisuus). Selonteko on hallituksen suunnitelma globaaliohjelman toimeenpanemiseksi ja siksi lapsi- ja perhejärjestöjen mielestä sen nuoria koskevat tavoitteet tulee huomioida johdonmukaisemmin myös VANUPOssa.

Selonteossa linjataan muuan muassa yhtenä keskeisenä omistajuutta ja osallisuutta vahvistavana toimenpiteenä (C6) nuorten äänen vahvistaminen kestävän kehityksen kysymyksissä: *”käynnistetään yhteistyö nuorten ja lasten kanssa ottamalla heidät tiiviimmin mukaan yhteiskunnalliseen ja kansainväliseen keskusteluun kestävän kehityksen suunnasta. Hyödynnetään nuorten kykyä viestiä toisille kestävän kehityksen asioista nuoria puhuttelevalla tavalla.”*

² http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf

Lisäksi painopisteen 2 yhteydessä linjataan selonteossa monia lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevia hankkeita ja tavoitteita, joiden yhteys VANUPOon on nähtävissä, vaikka itse luonnoksessa tätä ei selkeästi avata. Lapsi- ja perhejärjestöt kannattavat, että VANUPOssa näkyy tavoitteiden ja toimenpiteiden yhteys hallituksen linjaamiin lapsia ja nuoria koskeviin kestäväan kehityksen linjauksiin.

5. Vertais- ja vanhemmuuden tukeen tulee panostaa mielenterveysongelmien ehkäisyssä

Lapsi- ja perhejärjestöjen mielestä ohjelmassa olisi tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että lapset ja nuoret tarvitsevat omassa kasvu- ja kehitysympäristössään tukea sekä omalta perheyhteisöltään että viranomaisilta.

Poikkihallinnollisesti toteutettu tuki lisää työllistymistaitoja, mahdollistaa mielenterveysongelmien ehkäisyn ja itsenäisen asumisen tuen, mutta tämän rinnalla on huomioitava yhtä lailla perheille tarjottava tuki lapsen kasvaessa.

Näkemyksemme on, että viranomaisilta saattaa jäädä huomiotta nuorelle tärkeät sosiaaliset suhteet. Ystävien ja vertaisryhmien läsnäoloa ja sen erilaisia muotoja nuorten elämässä ei saisi jättää VANUPOssa huomiotta.

Lisäksi ohjelmassa tulisi oppilaitos- ja oppilashuoltoyhteistyön kohdissa tavoitella kouluyhteisön ammattilaisten osaamisen vahvistamista nuoren vanhempien kohtaamisessa ja heidän tukemisessaan. Myös LAPE-muutosohjelmassa tuodaan vanhemmuuden tukea tiiviimmin osaksi koulun oppilas- ja opiskelijahuoltoja. Erityisesti vanhemmuuden tuki tulisi huomioida ennaltaehkäisevässä mielenterveystyössä, jota tehdään oppilaitosten lisäksi kuntien nuorisotyössä sekä monien järjestöjen toiminnan kautta.

VANUPO ei ylipäättään missään kohtaa käsittele lapsia tai nuoria osana perhettään. Kuitenkin lasten ja nuorten hyvinvointi syntyy pääasiassa kotona ja ylipäättään läheisissä ihmissuhteissa. Jos lasten ja nuorten mielenterveysongelmia halutaan ehkäistä, on tuettava lasten, nuorten ja vanhempien vuorovaikutussuhteiden laatua.

Mielenterveysongelmien ja myös lastensuojelussa kodin ulkopuolelle sijoitettujen taustalla ovat usein epätarkoituksenmukaiset kasvatuskäytännöt. LAPE-muutosohjelma tähtää näyttöön perustuvien vanhemmuuden tuen välineiden tarjoamiseen lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten käyttöön. Tätä työtä on tarpeen jatkaa ja sovittaa nuorisotyön ja –politiikan toimeenpanoon. Myös nuorisotyön ammattilaisten osaamista nuoren lähiyhteisön ja perheen verkostojen kanssa työskentelyssä tulee VANUPOn puitteissa parantaa.

Hanna Heinonen, toiminnanjohtaja, Lastensuojelun Keskusliitto

Milla Kalliomaa, pääsihteeri, Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Hanna Markkula-Kivisilta, pääsihteeri, Pelastakaa Lapset

Maria Kaisa Aula, puheenjohtaja, Väestöliitto